doi: 10.23734/wwr20122.267.275

ELŻBIETA ZIEJA
Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze

Rola asystenta rodziny w świetle *Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* – kolejna forma pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi

The role of the family assistant in the context of the *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (the statute on family support and surrogate care) – another form of work with dysfunctional families

Abstract: *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (the statute on family support and surrogate care) has obliged municipalities to provide help for dysfunctional families and their children. That is to be brought into effect through the work of the family assistant. The purpose of this help is to make it possible for dysfunctional families to overcome obstacles deriving from the process of the upbringing of young children.

The assistant is to help parents fulfill their social functions that might, in effect, lead to the stability of life preventing children from being placed in foster families and institutions.

The family assistant is a new position in the structure of the local administration. They work with families after the recognition of social and psychological problems, upbringing difficulties, and conflicts with the law. The work takes place with family's consent and active participation. The main *modus operandi* of the assistant includes a selective support of the activities of the person under his/her charge.

Keywords: community, collaboration, social assistance, assistant, family, child.

Od 1 stycznia 2012 r. nastąpiły zmiany w opiece zastępczej. Nowa ustawa dotyczy całościowego wspierania rodziny przeżywającej problemy w wychowaniu dzieci i formy sprawowania pieczy zastępczej. Celem nowelizacji prawa to zmniejszenie ilości dzieci trafiających do pieczy zastępczej

bądź rodzinnych domów dziecka. Ustawa dalej wskazuje, że w 2020 roku wszystkie domy dziecka (placówki socjalizacyjne) zostaną zlikwidowane. Co zatem z placówkami, które szybko zrealizowały programy naprawcze, aby mogły funkcjonować jako placówki wielofunkcyjne? Ta forma sprawowania opieki szczególnie dla powiatów była bardzo wygodna, ponieważ w jednym budynku były łączone zadania placówki interwencyjnej, socjalizacyjnej, wsparcia czy grup usamodzielnienia. W nowej ustawie pominięto ten typ placówek opiekuńczo-wychowawczych, które do tej pory postrzegane były jako potrzebna forma opieki nad dzieckiem, działająca w strukturach samorządowych. Asystent rodziny jest nowym stanowiskiem w strukturze samorządu. Jego zadaniem jest niezależnie od pracowników socjalnych zajmowanie się wyłącznie pomocą i pracą z rodzinami. Rolą asystenta rodzinnego nie będzie, bowiem dublowanie pracy pracownika socjalnego, którego zadanie polega między innymi na systematycznej penetracji środowisk zagrożonych wykluczeniem i udzielanie im odpowiedniego wsparcia. Asystent rodzinny będzie kierowany do pracy tylko z tymi rodzinami, w których sytuacja dziecka małoletniego wymaga wsparcia zewnętrznego. Potrzeba jego zatrudnienia ustanie wraz z osiągnięciem przez rodzinę umiejętności samodzielnego, prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Rola asystenta rodzinnego w gminie według ustawy ma ważne znaczenie, chociaż nikt nie pyta same gminy, czy są przygotowane na te nowe rozwiązania, bo to się przecież wiąże z kosztami zatrudnienia nowych samorządowych pracowników.

Wprowadzenie asystenta rodzinnego do bezpośredniej pracy z rodziną jest w nowej ustawie obecnie koniecznością. Asystent rodzinny ma w założeniu, tak jak wspomniałam, pełnić odmienną funkcję od pracownika socjalnego. Przede wszystkim jego elastyczny, nienormowany czas pracy dostosowany będzie do rytmu życia rodziny i jej realnych potrzeb Mając na uwadze zakres przypisanych asystentowi rodzinnemu zadań, a także sposób ich realizacji, proponuje się, aby gminy – tam gdzie to możliwe – zlecały wykonanie tego zadania odpowiednio przygotowanym, działającym na ich terenie organizacjom pozarządowym. Zatrudnienie asystenta rodzinnego bezpośrednio przez gminę (czy Ośrodek Pomocy Społecznej) może mieć miejsce tylko wówczas, gdy czas jego pracy będzie elastyczny, zapewniający dużą dyspozycyjność, i pracownik ten rozliczany będzie z realizacji konkretnego zadania. Na wniosek asystenta rodziny, kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej powołuje zespół interdyscyplinarny, działający na rzecz utrzymania integralności rodziny oraz koordynacji instytucji i służb zobowiązanych do wspiera-

nia rodziny. Zespół wraz z asystentem diagnozuje trudności występujące w rodzinie oraz dokonuje okresowej oceny sytuacji rodziny.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nałożyła na gminy obowiązek udzielania pomocy rodzinom dysfunkcyjnym z dziećmi. Pomoc owa realizowana będzie poprzez działania asystenta rodzinnego, który wesprze rodziny w przezwyciężaniu trudności związanych z opieką i wychowaniem małoletnich dzieci[1].

Asystent ma ułatwić rodzicom wypełnianie ról społecznych, aby doprowadzić do osiągnięcia podstawowej stabilizacji życiowej i nie dopuścić do umieszczania dzieci poza rodziną w placówkach lub rodzinach zastępczych. Jeśli dzieci znajdują się pod pieczę zastępczą, rolą asystenta będą działania na rzecz ich jak najszybszego powrotu do rodziny.

Poza pracą z rodzinami, w których problemy wychowawcze doprowadziły do oddzielenia dzieci od rodziców lub gdzie istnieje takie realne niebezpieczeństwo – asystent rodziny może współpracować również z rodzinami przeżywającymi okresowe trudności – zgodnie z zasadą „lepiej zapobiegać niż leczyć". Współpraca asystenta z rodziną odbywa się zawsze za zgodą członków rodziny i jest bezpłatna. Zgłoszeń dotyczących potrzeby wsparcia asystenta może dokonać zainteresowana rodzina, sąsiad, pedagog szkolny lub inna osoba, która dostrzeże taką konieczność. W tym celu należy skontaktować się z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, który – na podstawie wywiadu przeprowadzonego przez pracownika socjalnego – podejmie decyzję o pomocy asystenta rodziny bądź też innych formach wsparcia. Asystent rodziny rozpocznie działania, jeżeli rodzinny w y w i a d ś r o d o w i s k o w y potwierdzi występowanie trudności, kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej przekazuje kwestionariusz wywiadu właśnie asystentowi rodziny, który *podejmuje* pracę z tą rodziną. Podczas zlecania asystentowi rodziny pracy z daną rodziną, zwraca się uwagę na zakres pomocy, jaki powinien zostać udzielony rodzinie. Z ustawy wynika ponadto, że asystent rodziny powinien swą pracę prowadzić za zgodą i przy aktywnym udziale rodziny oraz pobudzać ją do czynnego współdziałania. Praca z rodziną powinna być organizowana lub kontynuowana również w sytuacji czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną[2].

---

[1] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, Poz. 887).

[2] Tamże.

Terenem prowadzenia pracy z rodziną może być miejsce jej zamieszkania lub miejsce przez nią wskazane a praca powinna mieć charakter partnerski. Rolą asystenta jest pomoc w przezwyciężeniu życiowych trudności, dostrzeżeniu szans i możliwości rozwiązania problemów. Na czym może polegać ta pomoc? Zarówno na interweniowaniu w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa dzieci lub rodziny, jak i rozwoju umiejętności związanych z pielęgnacją, żywieniem dzieci, skutecznego rozwiązywania konfliktów w rodzinie, sposobami wspólnego spędzania czasu rodziców z dzieckiem, współpracy ze szkołą, jak i urzędami, pomocy w prowadzeniu gospodarstwa domowego i znalezieniu zatrudnienia przez rodziców [...][3].

Do zadań asystenta rodziny w świetle nowej ustawy należy w szczególności:

— udzielanie pomocy rodzinom zastępczym spokrewnionym oraz pełnoletnim wychowankom opuszczającym te rodziny,
— prowadzenie poradnictwa i edukacji dla rodzin będących w trudnej sytuacji życiowej, w tym poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania problemów oraz udzielanie informacji na temat pomocy świadczonej przez właściwe instytucje rządowe, samorządowe i organizacje pozarządowe,
— udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w uzyskaniu zatrudnienia, podnoszeniu kwalifikacji zawodowych oraz zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego,
— współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny,
— sporządzanie planu pracy z rodziną, we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z zespołem interdyscyplinarnym, określającego cel, spodziewane efekty, zakres działań oraz role wszystkich osób, których dotyczy plan pracy z rodziną, w przezwyciężeniu kryzysu w rodzinie,
— monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną,
— sporządzanie na wniosek sądu opinii o rodzinie i jej członkach,
— współpraca z rodziną zastępczą, rodzinnym domem dziecka, placówką opiekuńczo-wychowawczą, regionalną placówką opiekuńczo-terapeutyczną lub interwencyjnym ośrodkiem preadopcyjnym, w których umieszczono dziecko z rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji

[3] R. Czeladko, *Nowy zawód; asystent rodzinny*, „Rzeczpospolita" 20.10. 2010 r.

opiekuńczo-wychowawczej oraz koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i sądem[4].

Praca z rodziną jest organizowana przez gminę lub podmiot, któremu gmina zleciała realizację tego zadania. Zlecanie zadań ma się odbywać w trybie art. 25–35 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r, Nr 175, Poz. 1362 z późn. zm.)[5].

Ponadto asystent rodziny ma obowiązek podnosić swoje kwalifikacje poprzez udział w szkoleniach z zakresu pracy z dzieckiem i rodziną oraz poprzez samokształcenie.

Asystent rodziny, aby skutecznie i efektywnie wywiązać się z nałożonych obowiązków, może jednocześnie pracować z nie więcej niż z 20 rodzinami, tak podawała ustawa ze stycznia 2012 roku, po nowelizacji, zresztą kolejnej, liczba rodzin ma wynosić docelowo 30. Zatem znowu „masówka" a przecież asystent rodziny ma podmiotowo traktować swoich podopiecznych i średnio, aby mógł zajrzeć w ciągu dnia do rodzin, to przeciętnie na jeden dzień przypadłoby mu ich aż 6. Liczba rodzin winna być ustalana na podstawie stopnia przygotowania i doświadczenia zawodowego asystenta oraz złożoności zadań związanych z problemami rodzin (np. ich bezradność, ubóstwo, bezrobocie, alkoholizm), którymi się zajmuje[6].

Do uprawnień asystenta rodziny w związku z wykonywaniem przez niego zadań należy:

— wgląd do dokumentów zawierających dane osobowe członków rodziny, niezbędne do prowadzenia pracy z rodziną,
— występowanie do właściwych organów władzy publicznej, organizacji oraz instytucji o udzielenie informacji (w tym informacji i dokumentów zawierających dane osobowe) niezbędnych do udzielenia pomocy rodzinie,
— uzyskiwanie od podmiotów udzielających świadczeń zdrowotnych informacji o stanie zdrowia członków rodziny w zakresie niezbędnym do udzielenia pomocy rodzinie i w związku z wykonywaną pracą[7].

Asystentowi rodziny, wykonującemu czynności w ramach swoich obowiązków, przysługuje ochrona przewidziana dla funkcjonariuszy publicz-

---

[4] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, Poz. 887).

[5] Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.

[6] Por. źródło: http://dziecko-i-prawo.wieszjak.pl/wladza-rodzicielska/279891,Kim-jest-asystent-rodziny.html#ixzz1u6zP4qbz [dostęp: 09.06.2011].

[7] Tamże.

nych[8]. Asystentem rodziny może zostać osoba, która legitymuje się stosownym wykształceniem wynikającym z ustawy (minimum średnim) oraz doświadczeniem. Wymogi kwalifikacyjne dotyczą posiadania wykształcenia wyższego na kierunku pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie lub praca socjalna, lub wykształcenia wyższego na dowolnym kierunku, uzupełnionego szkoleniem z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną. Dodatkowo koniecznym warunkiem zatrudnienia jest udokumentowany, co najmniej roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną.

Od osób z wykształceniem średnim, oczekuje się odbycia szkolenia z zakresu pracy z dziećmi lub rodziną i udokumentowania, co najmniej 3-letniego stażu pracy z dziećmi lub rodziną. Szczegółowy zakres programowy szkoleń na stanowisku asystenta rodziny w zakresie pracy z rodziną zostanie określony w akcie wykonawczym do ustawy.

Ustawa o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej w obecnym kształcie nie zawiera odniesień do statusu asystenta rodziny jako pracownika samorządowego. Z przepisu wynika jedynie prawo ochrony przy wypełnianiu obowiązków jak dla funkcjonariuszy publicznych. Reasumując rola asystenta rodziny zaczyna się już na etapie profilaktyki. Jego zadaniem będzie całościowe wspieranie rodzin wychowujących dzieci, zagrożonych różnymi dysfunkcjami. Powinien on reagować na sygnały wskazujące na powstawanie w rodzinie problemów związanych z jej prawidłowym funkcjonowaniem, otrzymywane z różnych źródeł: od pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej, od pedagoga szkolnego, z policji czy też od pielęgniarki środowiskowej.

Rola asystenta polegać będzie na aktywnym wspieraniu rodziny wychowującej dzieci, w której mają miejsce problemy trudne do pokonania samodzielnie przez tę rodzinę. Asystent w swojej pracy powinien korzystać z pomocy zespołu interdyscyplinarnego. Działania podejmowane na rzecz rodziny powinny polegać między innymi na:

— diagnozowaniu problemów rodziny poprzez zapoznanie się z dokumentacją dotyczącą rodziny, w tym z wywiadem środowiskowym przeprowadzonym przez Ośrodek Pomocy Społecznej,
— określeniu, wspólnie z rodziną, podstawowych problemów i potrzeb występujących w tej rodzinie,

[8] Por. źródło: http://samorzad.infor.pl/temat dnia artykuly/500729ochrona_prawna_funkcjonariusza_publicznego_nowe_przepisy.html [dostęp: 17.06.2011].

— zmotywowaniu rodziny do współpracy i działań zmierzających do pokonania problemów,
— sporządzeniu planu pomocy rodzinie z uwzględnieniem metod bezpośredniej pracy z rodziną, zorganizowanie wsparcia środowiskowego poprzez zaproszenie do współpracy reprezentantów wszystkich zainteresowanych służb i instytucji,
— zaangażowaniu całej szeroko pojętej rodziny oraz podejmowaniu czynności związanych z realizacją zadań zawartych w planie, przy aktywnym udziale rodziny,
— pomocy w poprawie sytuacji życiowej rodziny, w szczególności pomocy w usunięciu czynników przeszkadzających w osobistym wychowywaniu własnych dzieci (rozwiązanie podstawowych problemów: socjalnych, psychologicznych, wychowawczych, pomocy w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, wspieranie rodziny w uzyskaniu zatrudnienia i podniesieniu kwalifikacji zawodowych), wspieraniu rodziny w dążeniu do pokonania problemów, budowanie i utrwalanie w niej wiary we własne siły,
— prowadzeniu poradnictwa i edukacji dla rodzin będących w trudnej sytuacji życiowej, w tym w szczególności poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania problemów oraz udzielania informacji na temat pomocy świadczonej przez właściwe instytucje rządowe, samorządowe i organizacje pozarządowe,
— współpracy z jednostkami administracji rządowej i samorządu terytorialnego, właściwymi instytucjami, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i specjalistami działającymi na rzecz dziecka i rodziny wymagających wsparcia w celu przeciwdziałania i ograniczania skutków negatywnych zjawisk społecznych,
— monitorowaniu funkcjonowania rodziny po zakończeniu bezpośredniej pomocy[9].

Celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwi jej wychowywanie dzieci. Jego głównym zadaniem jest niedopuszczenie do oddzielenia dzieci od rodziny. Intensywna praca asystenta z rodziną nie może ustać nawet w przypadku czasowego umieszczenia przez sąd dziecka poza rodziną. Wówczas zadaniem asystenta staje się nie tylko praca z rodziną w miejscu zamieszkania,

[9] Projekt systemowy pt. „Można żyć inaczej" współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach europejskiego funduszu społecznego.

ale również współpraca z rodziną zastępczą lub koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, odpowiedzialnym za dziecko umieszczone w instytucji sprawującej pieczę zastępczą, będącej w gestii powiatu oraz z sądem. Powinien on aktywnie uczestniczyć we wszystkich działaniach zmierzających do powrotu dziecka do rodziny.

Oceniając realnie sytuację należy przyjąć, że uzyskanie pożądanej liczby asystentów rodzinnych będzie możliwe, z uwagi na konieczność zatrudnienia dużej liczby odpowiednio przygotowanych pracowników, w dłuższym okresie. Zakłada się, że powinno to nastąpić w ciągu 10 lat od wejścia w życie nowych rozwiązań.

Wprowadzenie funkcji asystenta połączone będzie z intensywnym programem szkoleń w celu przygotowania odpowiedniej kadry.

W tym zawodzie niezwykle ważne są predyspozycje osobowościowe, system wartości. Myślę, że w określeniu celu wychowawczego, odnoszącego się do postaw, warto sięgnąć do koncepcji Tadeusz Kotarbińskiego o spolegliwym opiekunie i spolegliwym opiekuństwie: „Opiekun wtedy jest spolegliwy, kiedy można słusznie zaufać jego opiece, że nie zawiedzie, że zrobi wszystko, co do niego należy, że dotrzyma placu w niebezpieczeństwie i w ogóle będzie pewnym oparciem w trudnych okolicznościach [...][10].

W Polsce inicjowane jest przekazywanie zadań z zakresu polityki społecznej z poziomu centralnego na lokalny[11]. Wzmocnienie rodzin znajdujących się w kryzysie powinno stać się celem analiz i działań profesjonalistów. Nie mogą oni jednak pracować w oderwaniu od dorobku i ustaleń nauk tradycyjnych towarzyszących procesowi wychowania. Praca socjalna ma przecież korzenie w pedagogice społecznej Heleny Radlińskiej, dlatego też polityka społeczna powinna o tym pamiętać i uwzględnić w swoich projektach postulaty pedagogiczne[12].

Czy taka nowatorska forma pomocy dziecku i rodzinie okaże się skuteczna – czas pokaże? Na pewno rozwiązywanie trudnych sytuacji i złożonych problemów wymaga sporo czasu i wysiłku. Warto jednak podejmować takie wyzwanie, zwłaszcza kiedy zależy od niego przyszłość dzieci i ich szczęście. Tylko czy asystenci rodzinni będą pełnić swoją rolę i staną się

---

[10] T. Kotarbiński, *Problematyka etyki niezależnej* (1), [w:] T. Kotarbiński, *Pisma etyczne*, Wyd. Zakładu Narodowego Ossolineum, Wrocław 1987.

[11] M Gerwiński), *Polityka społeczna – w kierunku pluralizmu instytucjonalnego i mieszanych form wsparcia*, [w:] K. Krzyszkowski K. Piątek (red.), *Rozwiązania problemów i kwestii społecznych w teorii i praktyce* 2006.

[12] H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Biblioteka Ossolińskich, Wrocław 1991.

adwokatami rodziny z problemami, a nie kolejnymi urzędnikami. Czas także pokaże jak długo ta forma pomocy rodzinie w strukturach samorządowych będzie potrzebna, oby nie skończyła tak jak placówki wielofunkcyjne.

Bibliografia

Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wyd. UJ, Kraków 2002.

Cudak H., *Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka*, WSP TWP, Warszawa 2000.

Czeladko R., Nowy zawód; asystent rodzinny, „Rzeczpospolita" 20.10. 2010.

Gerwiński M., *Polityka społeczna – w kierunku pluralizmu instytucjonalnego i mieszanych form wsparcia*, [w:] K. Krzyszkowski, K. Piątek (red.), *Rozwiązania problemów i kwestii społecznych w teorii i praktyce*,Z doświadczeń krajowych i europejskich o zasięgu krajowym. Wydawca ośrodek Kształcenia Służb Publicznych i Socjalnych-Centrum AV Częstochowa 2006.

Kotarbiński T., *Problematyka etyki niezależnej*, [w:] Tenże, *Pisma etyczne*, Wyd. Zakładu Narodowego Ossolineum, Wrocław 1987.

Projekt systemowy pt. „Można żyć inaczej" współfinansowany przez Unię Europejską w ramach europejskiego funduszu społecznego.

Radlińska H., *Pedagogika społeczna*, Biblioteka Ossolińskich, Wrocław 1991.

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, Poz. 887).

Netografia

http://dziecko-i-prawo.wieszjak.pl/wladza-rodzicielska/279891,Kim-jest-asystent-rodziny.html#ixzz1u6zP4qbz [dostęp: 09.06.2011].

http://samorząd.infor.pl/temat dnia artykuly/5007829 ochrona_prawna_funkcjonariusza_publicznego_nowe _przepisy.html [dostęp: 17.06.2011].